

Проф. др Даринка Вучинић
Учитељски факултет, Лепосавић

СЕЋАЊЕ НА НЕМАЊИЋЕ У НАРОДНИМ ПЕСМАМА ЗБИРКЕ ИВАНА СТЕПАНОВИЋА ЈАСТРЕБОВА

Апстракт:

Кључне речи: слобода, достојанство, љубав, правда, праштање, светиње, казна, моћ

Духовна државотворна вертикала српског народа и његовог бића стасала је лозом Немањића. Њихов најделотворнији изданак је Растко Немањић, у монаштву Сава (1174 – 1235), за чије дело везујемо самосталност Српске православне цркве, као неодвојивог дела српске државе и свих материјалних и духовних вредности по којима наш народ разазнаје, препознаје себе и опстаје у времену. То је, пре свега, духовни, просветитељско-образовни и правно-државни идентитет нашег бића. Наравно, у садејству Српске православне цркве, која је дуго времена била окосница и чувар српских националних хтења, а у злим временима ропства и непостојања српске државе, чувала и одржавала вредности које нас чине народом.

Колико је укорењено осећање светосавља у српском националном бићу, боље речено отпор злу ненасиљем, али отпор изван и трајан, веома је добро илустровано народним песмама у знаменитој књизи „
“, коју је издао И. С. Јастребов, научник и руски конзул у Призрену:

„

J

”

,

,

“

”

,

?

-

“

,

,

”

!

„1

Народни песник излаже осећање дубоке вере да зло и насиље не може вечно трајати, а неправду мора да казни виша сила. Дакле, принцип добра мора да победи, то јест принцип светосавља, што се види у наставку песме:

”

„2

По суду народног песника цар је кажњен да му сва војска изгине, а он све то гледа и остаје сам. Казна погађа цара да би схватио тежину божије казне због свог неразумног захтева за туђим добрима и благом, и то силом и насиљем, с' правом јачега.

Пошто је у свети српског народа очувано сазнање да је у време Немањића било време самосталности, слободе, писмености, књиге, благостања, сигурности, реда и рада, у народном стваралаштву најчешћи мотиви и ликови односе се на то време и људе из те династије или на људе и догађања која су у служби идеја и идеала те династије. Знаменити руски научник Јастребов, велики пријатељ истине и сведок драме српског народа на просторима Призрена и околине, са непогрешивим инстинктом, даром и

---

¹ И. С. Јастребов,

, Петербург, 1886. год.

² И. С. Јастребов,

, Петербург, 1886. год., стр. 202.

промишљеношћу научника истражује народно стваралаштво и народни живот у Срба у Призрену и Старој Србији.

Тако је забележио низ народних песама које вишеслојним мотивима садрже судове народа, тј. народног песника о Немањићима и моралним вредностима и схватањима тог народа живота којим живе негдашњи поданици Немањића, сада у ропству. Јасно је наглашен њихов однос према животу, вредновање тог живота и разноврсних појава у њему. Посебно је евидентан однос песника према злу, патњи, лепоти, неправди и правди. А најважније је то што сведочи о потреби да се живот и у најтежим условима учини вредним и смисленим, па макар то било и уз помоћ сећања на време када је српски народ имао завидан културно-историјски идентитет у време Немањића.

Сећање на време Немањића, у условима апсолутне обесправљености, робовања под Турцима, било је својеврсна луча која је осветљавала и зајрила дух српског народа. При том, трпљење је основни еквивалент народног живота, уз наду да ће бити боље. Сећање на моћ и снагу српске државе, изражена народном песмом, потицале су самосвест и осећање припадности народу који је стварао и градио незаборавне грађевине, као трајне белеге свог опстајања на својим просторима, на својој земљи коју су им отели силници и зулумћари. Али се ум и душа не могу отети никаквим насиљем:

„

„3

У овој песми исказан је нови трагични моменат српскога народа: да су сакралне објекте, као знаке српског националног опстајања, непријатељи преобраћали у своја светилишта. То је народ теже подносио од зла над људима. Јер, људи су смртни и кратковеки. Али, оно што чини смисао њиховог живота кроз време – садашњост, прошлост и будућност, ако се

³ И. С. Јастребов,

, Петербург, 1886. год., стр. 206.

сатире и сатре, онда се уништава и свест о опстајању. Зато, преобраћање наших светилишта у туђа, народ посебно тешко доживљава. У наставку песме ређају се подаци о појединим споменицима који представљају прошлост чак и када су у рушевинама:

”

„4

Занимљиво да народни песник Породимље преименује Неродимље. Вероватно, има на уму предање о загонетној смрти цара Уроша, сина цара Душана Силног. Наиме, по народном предању цара Уроша Нејаког отровао је краљ Вукашин Мрњавчевић да би му отео престо. Овим песник подсећа на распеће међу српском властелом која је, по народном суду, узрок пропасти српског царства. Тако је, по предању, клетвом мајке Урошеве, царице Јелене, читава област у долини реке Породимке прозвано Неродимљем. И река је названа Неродимком, уз клетву мајчину, да у пољу ништа не роди, а да кроз сва времена опомиње да свој на свог не сме да удари.

Познато је да цар Душан, за разлику од осталих српских краљева, није проглашен за свеца. Он је по суду народног песника нарушавао поредак ствари које су утемељене схватањем живота и света средњовековног човека. Имамо на уму његове неспоразуме са родитељима о којим се говори у песми „

Наиме на својој свадби цар Душан „ „ поставља своје старе родитеље, а не на чело софре како је ред и обичај. На свадбу не позива ни свога сестрића Милоша Војиновића који му се, иако непозван, једино налази у невољи - „ „. А Константин Михаиловић налази разлоге пропасти Српског царства због поразног утицаја анатеме, коју је Цариградска патријаршија бацила на цара Стефана Душана.

И Григорије Цамблак говори о истоме, али до пропасти не долази само због проклетства које је цар навукао на себе и свој народ, већ стога што је разбио јединство Православне цркве, осамосталивши Српску

---

⁴ И. С. Јастребов, , 1886. год., стр. 206.

православну цркву, јединства које је било тако потребно у супростављању најезди Турака.⁵

У несразмери оваквим поступком цара Душана су грађевине и задужбине које опстају упркос свим недаћама, а оне су израз неимарства и стваралачке енергије народа:

”

„б

Народни песник чува сећање на лепоту фреско-сликарства, архитектуру манастира и цркава, њихових портала и прозора, од мрамора исклесаних фантастичних бића, дивних мозаика и розета. Сећање на богатство рукописних књига и скупочених сасуда од сребра и злата бодрили су, будили и снажили дух народа. Бранили га од осећања разјединства, слепо покорности и понизности. Бранили од заборављавање време које је било најбољи знак стваралаштва и креативности, сада поробљеног народа. У наставку песме цар каже својој сестри Јелици:

”

“

Интересантно је осећање средњовековног човека, исказаног народном песмом, да се суд жене, у овом случају, сестре, веома уважава кад треба донети неку важну одлуку. У наставку песме она му каже:

„В

---

⁵ М. Кашанин,

326.

⁶ И. С. Јастребов,

, Просвета, Београд, 1990. год., стр.

, 1886. год., стр. 239.

“

Народни песник, поучен историјским искуством рушења, пљачки и отимања које су чинили силници, ненаметљиво износи жељу за складним породичним односима. А тиме и жељу да цар Душан Силни послуша промишљену и умну сестру Јелену. (Није на одмет напоменути да је уз помоћ свога брата Душана, Јелена саградила манастир Крку у областима у којима је владала). Молбу своје сестре уважава, што се из песме да видети:

”

“7

Том жељом за хармонијом међу својима, народни песник истиче стаменитост Високих Дечана који су опстали у свим турским похарама.

Турчење свог народа народни песник доживљава као највећу могућу коб, са трајним последицама у његовом бићу. Зато је однос народа према вери и превари јасно дефинисан:

”

“

Народни песник, уметничким сликама вешто нијансира облике притиска вршеног над народом да би се турчио. Превасходно је то било силом, а затим на различите друге начине принуде или привилегија да се прихвати вера Мухамедова:

---

⁷И. С. Јастребов,

, Петербург, 1886. год., стр. 208.

”

“

У наставку песме млади Стефан остаје при свом ставу. Одговара исто као и њеном оцу, а младој султанији предлаже:

”

“

У мотивским слојевима ове песме јасно је присуство намере народног песника да унесе мало сјаја, могућом романтиком двоје младих. Она прихвата Стефанов предлог, саопштава му да ће у петак цар ићи у цамију, а царица у шетњу. Тада они узимају благо, коње и беже. На писмо које јој упућују отац и мајка, она одговара да је то њен избор, да је својом вољом отишла са младим Стефаном. Овде је препознатљив мотив, широко узев, из наше народне песме којим песник, упркос свему, превазилази огромне разлике између мухамеданаца, који су узурпатори и силници, и православне вере која је угрожена. При том, подржава љубав између двоје младих, различитих вера. Чак то чини са изразитом наклоношћу, са посебним симпатијама према девојкама Туркињама које се удају за Србе. У наставку песме млада султанија пише својој мајци:

”

“8

Снага народног духа, изражена песмом, огледа се, управо, у способности да сачини иронију. У овом случају, мотивом свињског меса које Турци не једу, јер им вера то забрањује, а младој султанији се веома допало. Или у пренесеном смислу лепота, бујност и мушка снага младог Стефана.

Султан Сулејман због великих освајања, међу својима назван Величанствени, у нашем народу је добро знан његов период владавине као изузетно тежак и суров.

Мотив турчења везује се и за незаобилазни лик наше народне песме, Марка Краљевића:

”

---

⁸И. С. Јастребов,

, Петербург, 1886. год., стр. 209.

Марко Краљевић, у песми саздан као осион и прек, вади камен из калдрме, погађа оцу који пада мртав и с' њим пола минарета. Песничка слика потпуно је у сагласју са Марковим карактером и нарави. У наставку песме Марку суде да га обесе. Пре вешања, Марко тражи да му ослободе десну руку да би могао да напише писмо мајци. Лукав и домишљат, он пише својој љуби да се преруши у младо калуђерче, узјаше Шарца, а испод мантије да сакрије сабљу димискију и пушку кубурлију. Кад је стигла, Марко тражи да му ослободе руке да би пре смрти калуђеру пољубио руку, као знак припадности вери у којој ће отићи у смрт. Они то чине. У трену, Марко узима сабљу, посече Турке, узјаше Шарца стави љубу иза себе и

Народни песник, у својој жељи да и у најтежим ситуацијама нађе решење, ствара фантастичне слике које потпуно одговарају надањима да је све могуће ако се има срца, снаге, домишљатости и храбрости. Као и увек, кад о Марку пева, народни песник даје размах својој машти, уздајући се у неочекиваност и довитљивост Маркових поступака. Ови мотивски слојеви јасно наглашавају вид релаксације народног духа и тежњи да се из трпљења изнађе излаз.

Ипак, у свести народног песника, најгоре зло од свих јесте турчење. Ту је песник недвосмислен у апсолутној осуди таквих појава. Разумљиво, јер је по његовом суду, који је произашао из народног искуства, турчење најгоре могуће зло. Зато, што је то неповратна, специфична сеоба из себе у друге. На тај начин, сматра песник, растачемо се, одливамо неповратно. А оно што из тога произађе само је зло, насиље и сатирање српског бића и имена. Није узалуд народ посејао крилатицу –

Јер, у питању је сатирање сећања на своје порекло, насиље над својима, који су сведоци проклетства, њихове издаје свог народа и своје вере. Схватање потребе за очување своје вере и националног бића истоветно је и код обичних људи из народа:

”

”

“

---

⁹И. С. Јастребов,

, Петербург, 1886. год., стр. 209.

,

,

,

«10

Народни песник назначава симболику празника радости ускрснућа Христова, најрадоснији хришћански празник Ускрс. Наспрам тога, симболику турског празника Бајрама, којем се приноси крвава жртва – курбан.

Доиста трагична је судбина српског народа у условима бруталне отоманске владавине. У њој је озакоњен и данак у крви, набијање на колац, итд. Тешка је судбина народа чији су „

,

,

,

,

,

„11

,

,

Српски народ је у средњем веку имао организован живот на свим нивоима. „

,

,

,

,

,

,

,

,

,

,

,

.

;

„12

,

.

Зато је зачуђујући невероватан мир народне песме, као што је исто тако, невероватан, зачуђујући и снажан дух народа из којег ниче песма:

„

,

„

( )

¹⁰И. С. Јастребов,

, Петербург, 1886. год., стр. 183.

¹¹ Р. М. Грујић,
друштва III, 1928. године

, Гласник српског научног

¹²И. С. Јастребов,

, Петербург, 1886. год., стр. 204.

“

”

«13

Моралне вредности народа огледају се у поезији, када се , на пример, при изрицању правде и суда о греху, тај суд утаче у срце и ум оних који су припадници протагониста који нам чине свакојака зла:

”

“

На питање Алијине мајке какав је грех починио да тако дуго болује, он јој се исповеда да је натерао оца једног рајетина као и мајку, да своје дете закољу, одеру, посоле, испеку и поједу. Посекао је и шездесет сватова, тако што:

”

,

“

А највишу моралну и уметничку вредност одражавају стихови:

”

”

---

¹³И. С. Јастребов,

, Петербург, 1886. год., стр. 234.

“

Стравична је клетва упућена сину. А у народној песми, схваћена као највиша могућа божија казна, која погађа онога ко је изриче и, у исто време, онога коме је упућена:

”

«14

У српској народној песми, особито епској, посебну улогу има мајка. Сигурно и због тога што је у епском свету мајка најтрагичније биће тог света. Јер, она увек остаје на огњишту чекајући своје синове. Она је одговорна епском свету за поступке својих синова. А при том, никад не зна да ли је, у мукама, родила јунака и доброг човека, или целата, кукавицу, потурицу и ништицу којег ће се стидети не само она, него и њен род, њен народ.

ЗАКЉУЧАК

Добро је знано да би се један народ упознао и схватио, нужно је да се разуме његова песма, теме, мотиви, појања. Јер све то заједно је, заправо, супстрат целокупног бића једног народа. Сакупивши овакве народне песме и понудити их свету велики је подвиг и промишљени наум инвентивног, хуманог и значајног човека и научника И. С. Јастребова који је својом личношћу и радом обележио време и окружења у којима је деловао и оставио незабораван печат живота који је сведочио.

ЛИТЕРАТУРА

1. И. С. Јастребов, _____ ; _____, Српско учено друштво, Београд, 1886. год. и 1889. год.
2. И. С. Јастребов, _____, Петербург, 1886. год.
3. М. Кашанин, _____, Просвета, Београд, 1990. године
4. Р. М. Грујић, _____, Гласник Српског научног друштва III, 1928. године.

---

¹⁴И. С. Јастребов, _____, Петербург, 1886. год., стр. 234.

5. Вук Стефановић Караџић, _____, 1814 – 1815, Београд, 1965. год.
6. Вук Стефановић Караџић, _____, I, Просвета, Београд, 1964. године, стр. 30. (Предговор Вуков Лајпцишком издању), 1823. године
7. Вук Стефановић Караџић, _____, II, Просвета, Београд, 1964. године.
8. Вук Стефановић Караџић, _____, БИГЗ, Београд, 1994. год.
9. Р. П. Ного (приредио), _____, II, БИГЗ, Београд, 1994. год.
10. Љ. Стојановић, _____, СКЗ, Београд, 1924. године.
11. Г. В. Хегел, _____, III, Култура, Београд, 1970. године.
12. Д. Богдановић, _____, Народна књига, Београд, 1991. године
13. Д. Богдановић, _____, ЗМСКЈ, 1975. године.
14. Д. Богдановић, _____, Београд, 1980. године.
15. Д. Богдановић, _____, XVI, Београд, 1978. године.
16. Ђ. Трифуновић, _____, Крушевац, 1968. године.
17. Ђ. Трифуновић, _____, Београд, 1975. год.
18. Ђ. Радојчић, _____, Нови Сад, 1967. године.
19. Л. Мирковић, _____, I, Београд, 1965. године.
20. М. Павловић, _____, (XIII – XX век), Београд, 1964. године.
21. М. Павловић, _____, Слова и натписи, Београд, 1989. године.
22. М. Павловић, _____, Београд, 1979. године.
23. М. Баши, _____, СКЗ, Београд, 1931. године.

Даринка Вучинич, Др
Факултет началних класова, Лепосавич

**ВОСПОМИНАЊА О НЕМАНИЧАХ В НАРОДНИХ ПЕСНЯХ
СБОРНИКА ИВАНА СТЕПАНОВИЧА ЈАСТРЕБОВА**

Резюме:

У овом раду се истражује значај неманича у народним песмама збирке Ивана Степановића Јастребова. Циљ је истражити како се неманичи приказују у овим песмама, које су вредности и темеви који се истичу кроз њих. Резултати показују да неманичи често представљају симболе правде, казне и силе, али и љубави и прощения. Овај рад ће бити корисан за разумевање културног наслеђа и вредности народних песама.

Кључеве слова: слобода, достоинство, љубов, правда, прощение, святања, казнь, сила